

hogy *nem volt* a jeles professzor tanítványa! Nem vonható persze kétségbe, hogy évei száma, s életideje rendje okán kortársa volt Németh Lászlónak, Veres Péternek, Ortutaynak s másoknak. A kortárs volt azonban nem pusztán kronológiai kérdés; Péter Lászlónak nem volt olyan lényeges és bensőséges kapcsolata az említettekkel, ismeretei nem oly sokrétűek és fontosak, hogy „kortársként”, érdemben emlékezhetne rájuk; személyes élményanyaga ehhez nagyon kevés. Amit leír, nem több mint néhány, kevésbé érdekes adat rögzítése; első közlésük tökéletesen elegendő lett volna a kutatás számára. Általában elmondható: Péter László túl nagy jelentőséget tulajdonít saját személyének; akár megkívánja ezt a téma kifejtése, akár nem.

Tudomásul kéne vennie: más az esszé, s más a filológia; aki jó filológus, nem biztos, hogy esszéistaként is jó teljesítményre képes. Ott ugyanis, ahol „esszéizál” (tehát például Móra-tanulmányai egyikében, az „antisematikus arcképvázlatban”) nem tud igazán élni anyagismeretével, s kétségkívüli tájékozottsága is deformált összefüggérendszerbe préselődik bele. Szemponyjai nem elégségesek ahhoz, hogy egy olyan bonyolult művelődéstörténeti jelenséget, mint amilyen Móra volt, a maga összetettségében mutasson be. Az *Antisematikus arcképvázlat Móra Ferencről* így nagyon is a sematikusság jegyeit viseli magán, s mára azok az „ellenpontozásai” is, amelyek tanulmánya megírásakor még talán „bátor” frázisrombolásnak tetszettek, igencsak erejüket veszítették. A könyv több írásában is fölbukkanó filozofáló megjegyzések pedig a *Szegedi örökség* leggyöngébb részei közé tartoznak; ezek, láthatóan, érdemi mondanivaló helyett, protézisként szolgálnak (például az Erdei-cikk bevezető részében a latin szolás, s körülmagyarázása).

Összefoglalóan elmondható: azok az olvasók, akik minden iránt, ami szegedi, érdeklődnek s szeretik az úgynevezett érdekes, olvasmányos kultúrhistoriai publicisztikát, könyvükre találtak a *Szegedi örökség*ben. Aki azonban Szeged múltja iránti érdeklődéssel, de metafizikus áhítat nélkül, a művelődéstörténet *tudományának* vonzásában nyúl a könyvhöz, jórészt csalódnai kényszerül. Péter László életművének java nincs benne ebben a könyvben, s az írások többségében a filológust, akit régebbi teljesítményei okán a szakma méltán becsült, itt elnyomja a zsurnaliszta. (*Szépírodalmi.*)

LENGYEL ANDRÁS

Juhász Gyula-publikációk

A *szegedi Somogyi-könyvtár kiskönyvei* (Ady, Bartók, Kodály) az ünnepi sorozatokban is példaadók: ezúttal a Juhász Gyula centenárium két „emlékfüzetét” kell a továbbiakban az úttörő értékek között számon tartanunk. És nemcsak azért, mert a „szegedi” Juhász Gyulának — úgy tűnik — a kortársainál talán méginkább adósai vagyunk, és életművének mind tartalmasabb feltárása „országos ügy”. Hiszen *Kispéter András* egykori monográfiája (1956), *Eörsi Júlia* nem kicsiny érdeklődést ébresztő vallomáskönyve (*Tiéd a sírig* — 1957), *Paku Imre* „Juhász-emlékkönyve” (1962), *Vargha Kálmán* „kismonográfiája” (1968), *Szalatnai Rezső*, *Greza Ferenc*, *Ilia Mihály*, *Péter László* és mások részmonográfiái és tanulmányai, szöveg- és adatközlései a teljesebb megismerésnek (főként a „befogadásnak”) inkább a *lehetőségeit* biztosítják, ugyanígy az Ilia és Péter által szerkesztett „*összes művek*” megjelent kötetei, bennük a nagyszerű jegyzetanyag. Lehetőséget tehát, és aligha megvalósulást: a „néhányversű költő” még nem a köztudaté.

A „*Juhász Gyula-problémák*” — *Szabolcsi Miklós* 1961-ben megjelent tanulmányának címe ez —, ha módosultak is a változó idők és a mind mélyebb feltárások során, nem kevés részben mégis megoldatlanok. A költő fátuma rejtély maradt, bár mindinkább ismerjük művét és életadatait. A „megismerésben” nagyobb részt az anyaggyűjtés fel-fellángoló időszakait

éljük át, bár ebben sem kevés örömünk telik. Hiszen egy-egy mű vagy talányos tett indítékaihoz és szépségeihez minden adattal közelebb kerülhetünk. Ítélet — ha van — alig születik. Többnyire találó sejtés inkább és továbbgondolásra serkentő feltételezés. A „kiadatlan és ismeretlen művek” közreadása szinte alig csökken, az adalékok sora gazdagon gyarapodik (ld. *Tiszatáj*, 1983. április). De ebben a folyamatban szép számmal tűnnek fel újabb „problémák”, olykor még „rejtélyek” is. A megismerés újabb ismeretleneket teremt.

Miskolczy Dezső „patográfiai elemzése” óta (1963) hasonló megközelítési és felbontási kísérletről aligha tudósíthatunk, pedig az út — úgy tűnik — jórésben tovább ezen a nyomon vezet.

A „*legnagyobb Juhász-probléma*” szerintem mégiscsak az, hogy az utat és művet egybefűző, *élményesen teljes pályakép* (amilyen Illyés vagy Hatvány Petőfi-műve, Bölöni Adyja és a többiek) eddig még nem született. Juhász költészete inkább az irodalomtörténet és filológusoké. Pedig a költő Ady társaként a Parnasszustól talán a legtávolabb állt a Nyugat lírikusai közül, kenyerét többnyire lapszerkesztőségekben kereste, költészete — mint Adyé — „cifra szolga” inkább, tógát és koturnuszt Juhász aligha ölt. A század „népköltője” lehetne, de rejtélyeit és problémáit szinte már jobban ismerjük verseinél. „Egy tájú vagabundussá”, egy-két versű költővé szelídült, Petőfi és Ady rangján mégiscsak átutazó. Egy centenáriumi ünnepnek ezen kell változtatnia.

Péter László Annák, szerelmek című „nyomozati jelentése” az adatok és versek szembeállításával egy kissé az általam gyanított „problémát” kívánja „fellazítani”. Az ismert és nem kis részben eddig ismeretlen (vagy másként tudott) tények és adatok miliójében a könyvecske olyként „olvastatja magát”, hogy Péter nem engedve a maga történelmi és filológusi pontosságából, az izgalmas sorsok és találkozások feltárásával egyetemben (és nemcsak „végső érvként”) nyújtja a költő legszebb szerelmes verseit.

A „téma” első tanulmánya — *Hermiáról*, alias Zöldi Vilmárról — Péter kutatási eredményeként a *Tiszatáj*-ban húsz évvel ezelőtt volt olvasható, Eörsi Júlia túlzottan személyes emlékeivel a fiatal irodalomtörténet a *Szegedi Egyetem* lapjain már 1957-ben vitatkozott. Azóta rendre sokasodott az „anyag”, amely most kötetté kerekedett. Péter László első írása Juhász Gyuláról (*Juhász Gyula Makón — Tiszatáj*) — ha jól emlékezem — talán 30 évvel ezelőtt volt olvasható, így nemcsak a költőnek, de ennek a „találkozásnak” is jubileuma érkezett. Az ezeket követően megjelentekkel újabb kötetté állhatna össze mindaz, ami a folyóiratokban a kutató „Juhász elkötelezettsége” nyomán olvasható, kár lenne sorolni a megjelent könyveket.

E mostani kiskönyv — úgy tűnik — egy régóta álmodott terv megvalósulása lehet. Nem apró öröm, hogy megjelenésére a centenárium lehetőséget adott, bár valljuk meg, egy-egy igazi ünnepnek a köszöntőkön és koszorúzásokon kívül ez a feladata.

A kötetke témájáról a lírai cím egyértelműen árulkodik, a legvonzóbb rejtélyek talán mégiscsak a „szerelmek” körül kereshetők. A bevezetésben Péter jó okkal figyelmeztet, hogy a modern európai líra „*Beatrice és Dulcinea ellenmondásainak*”, a téma vonulatának és változatainak hatásait Juhász életének és művének megértésében nem szabad egyedül üdvözítő alapmotivációnak tekintenünk, az „önálló élményhez” az életű eseményei bőséggel nyújtanak lehetőségeket. Valójában Juhász az „égi és földi” valamiféle sohasem megvalósuló egybefonódásáról álmodozik, ilyenként is „a századvégi Róma” katakombákba bűvő gyermeke — elsőül hányattatásaiban és kívülállásában „modern”. Életmodellje és az életű eseményei bármennyire megismerhetők, többnyire mégiscsak tragikusan érthetetlenek. Olykor már szinte idegenek és megfoghatatlanok: az elképzelt és a valóságos kiáltó ellenmondása kompromisszumot benne sohasem talál.

„*A belső, öröklött alkat és a divatos költői magatartás interferenciája*” Juhász látható és titkolt szerelmi életének, szerelmi lírájának megértéséhez valóban csupán egyik feltétel lehet. A „hozottak” és a „szerettek” összehasonlító vizsgálata önmagában talán mégsem elég: váratlan fellángolások és véletlen események, kiszámíthatatlan belső és külső folyamatok motíválják az alkati és magatartásbeli interferenciát. Az „elérhetőtl” visszarettent Juhász. Péter László „kapcsolattörténetében” mindegyik példa szép számban akad, a pontos krónika a meg-

értés kísérleteinek alapja lehet. Emlékek és adatok, versek és vallomások televényére épített alap, *épület* csak ilyenre építhető. Az ablaksűrűs falak felhúzása, a téma valóságos kibontása csak ez után következhetik. Természetesen ez is ebből a műhelyből várható, az ünnepi kiadvány csupán növelte a feladatot.

A lírai jelzők és a vissza-visszatérő határozók variabilisan ismétlődő „struktúrája” Juhász Gyula költészetének is áruklodó — az izlés és hangulat tárulkozásának nemcsak ékítményei. A kötettel a „nyomozati munka” mintegy „végső stádiumába jutott” — „*a valóságot megszépítő emlékek és álmok lemondó, bánatos hangulatáról*”, mindennek életkövetkezményeiről maradéktalan anamnézist, akár ítéletet (ha van) még az adatok és idézetek szilárd fundamentumáról sem mondhatunk. Hiszen csupán mintegy „kívülről”, költői tettekből és megnyilatkozásokból következtethetünk: a feltárt indítékok birtokába kerültünk, de az el nem árultak rejtélyek maradnak továbbra is. A feladat a feltártaakkal szinte mértani arányban növekedett, és további tudományosakok bekapcsolódására vár — a vizsgálódás alapját ez a nemes szándékból született kiskönyv adhatja meg. A *Kristó Margitól és Maristól*, a vásárhelyi cselédlánytól *Tóth Máriáig* ívelő „kapcsolatok”, közben persze a „nagyok”: *Anna, Júlia, Hermia* és a többiek. Az alapos feltárás minden további kutatás alapja lehet.

A „*Themata*” kifejezés a költőtől származik: Juhász Gyula noteszlapjait és más jegyzeteit illetve így. A fennmaradt és több helyen őrzött lapok jórészt a húszas évekből származók, emlékeztetőül szolgáltak az írói és újságírói munkához. Nem kicsiny részben napi jegyzetek olvashatók itt feladatokról, mellettük címek, összefüggőben néhány pesti és az 1926-os bécsi út „programjegyzetei”, az utat előző és követő emlékeztetők. A *Péter László* szerkesztésében és *Ilia Mihály* pontos és világos jegyzeteivel megjelent, kitűnő kiadvány xeroxált lapjai valóban az „*írói műhelyébe*” engednek bepillantani, egyúttal egy nehéz munkájú ember hétköznapjaiba. Egy-egy találó szó vagy szókapcsolat („*szemetölget, antiszemita — filoxéra*” stb.), jó ötletű kifejezés („*műtanrendőri bejárás*” = szakfelügyelet), kitűnő megírandók emlékeztetői („*esetem Lehar Ferencel, álom Moszkváról és a fantasztikus trikolórról, felhők a Zala-szobrok fölött, II. József gáláns kalandja a szegedi Arany Páva fogadóban, kordéslány Kölnben, Zita szolgáló és az illemhely, egy dadaista és egy filológus találkozása a könyvtárban, Tizián és poloska a múzeumban, az állatszeldítőnő a rókuszi temetőben*” stb.) váltakoznak az optimális időrendbe összeállított lapokon, megannyi képzeletserkentően „szabad ötlet” a megírtak és a meg sem írtak között. Ilia Mihály jegyzetei az „írói módszer titkaiba” vezetnek el, álláspontja a tudós filológusé. „...*természetesen azok a legérdekesebbek* — írja a thematákról a bevezetőben —, *amelyek kidolgozásra kerültek*...” A recenzens megátalkodott jegyzetíró, és ha módja nyílik erre: jegyzetolvasó. Számára majdhogyan izgalmasabbak azok a jegyzetek, amelyekben ott sejlik még a „*fodormentalitás*”: a megíratlanok, a csupán jegyzetben maradt jegyzetek. Megindítóan érdekelné mindaz módfelett, amiből egy csokor a főntebbi zárójelek közé szorult. II. József szegedi kalandját a helybéliek nyilván ismerik, de előttem (miként a többi) izgalmas és fantáziadúsító talány. Lehet, tájékozatlan vagyok, de örömmel olvastam volna némi bibliográfiai tájékoztatást a Juhász által meg nem írtakról a jegyzetek között.

Az Ady-életmű és a szegedi boszorkányperek adatai, irodalma és jegyzetei, Várad, Károlyi Lajos, Endre Béla és Kassák neve, bécsi és pesti címe, egy Kassák-matiné említése, egy-egy előadás vagy cikksorozat terve sokszor olvasható a thematákban, alapélmények, a költő gondolkodásának „kulcsmotívumai” ezek, ugyanígy „*a nagy zuhanók, az elcsapott rendőr, a mellőzött festő, az író lelke, a pertlüt áruló tanár*” és a többiek, esetségükben az önmaga pályaképét analógiákban láttató Juhász kedvenc „vezérmotívumai”.

Talán hasznosnak mutatkozhatott volna egy tárgymutató a *Thematák* után, ugyanígy jegyzetanyag és bibliográfia az *Annák, szerelmek* társaként. Izgatna például az is, hogy Péter László miért hagyta említés nélkül *Manojlovics Tódor* Annáról szóló jegyzeteit, ugyanígy *Berczeli A. Károly* „*emléktörédekeit*”. Bizonytalán jó okkal dönthetett így, hiszen jelentősen átfésüli és értékeli a megidéztetteket is. Különben mindkettő a Juhász-*emlékkönyvben* olvasható.